

Nefndarálit

um till. til þál. um framhald framkvæmda við Fljótsdalsvirkjun.

Frá meiri hluta iðnaðarnefndar.

Nefndin hefur fjallað um málið en undirbúningur hófst þegar á haustdögum þegar nefndin fór ásamt umhverfisnefnd Alþingis í tveggja daga ferð austur á land. Þar var fyrirhugað virkjunarsvæði skoðað og haldinn fundur með sérfræðingum og hagsmunaaðilum á Austurlandi sem gerðu þar grein fyrir sjónarmiðum sínum.

Þingsályktunartillögunni um framhald framkvæmda við Fljótsdalsvirkjun var formlega vísað til nefndarinnar 22. nóvember sl. og þá samþykkti hún að vísa umfjöllun um náttúrufar svæðisins til efnislegrar umfjöllunar umhverfisnefndar. Iðnaðarnefnd fjallaði síðan um aðra þætti málsins. Umhverfisnefnd skilaði álitum sínum 6. desember en þau eru fylgiskjöl með þessu nefndaráliti.

Nefndin fékk á sinn fund við umfjöllun málsins Þorgeir Örlygsson, Jón Ingimarsson og Guðjón Axel Guðjónsson frá iðnaðarráðuneyti, Friðrik Sophusson, Jóhann Má Mariusson, Helga Bjarnason og Agnar Olsen frá Landsvirkjun, Þorkel Helgason og Sveinbjörn Björnsson frá Orkustofnun, Jakob Björnsson, fyrrverandi orkumálastjóra, Þórð Friðjónsson frá Þjóðhagsstofnun, Óskar Mariusson frá Samtökum atvinnulífsins, Svein Hannesson frá Samtökum iðnaðarins, Sigurgeir Þorgeirsson frá Bændasamtökum Íslands, Magnús Oddsson frá Ferðamálaráði, Þorvald Jóhannesson, framkvæmdastjóra Sambands sveitarfélaga í Austurlandskjördæmi (SSA), Smára Geirsson, formann Sambands sveitarfélaga í Austurlandskjördæmi og fulltrúa Fjarðabyggðar, Arnór Benediktsson, oddvita Norður-Héraðs, Ásmund Gíslason frá Ferðamálasamtökum Austurlands, Einar Rafn Haraldsson frá Afli fyrir Austurland, Jóhann F. Þórhallsson oddvita Fljótsdalshrepps, Kristinn Bjarnason hrl., Guðmund Bjarnason frá Fjarðabyggð, Guðmund Malmquist, Bjarka Jóhannesson og Guðmund Guðmundsson frá Byggðastofnun, Erlend Magnússon, fulltrúa í stjórn Hæfis, Magnús Ásgeirsson og Garðar Halldórsson frá nefnd um staðarvalsathuganir iðnaðarsvæða á Reyðarfirði (STAR) og Sigurð Jóhannesson hagfræðing.

Þá komu á fund nefndarinnar þingmenn úr umhverfisnefnd Alþingis og kynntu álit um umhverfisþátt málsins og svöruðu spurningum.

Nefndinni bárust umsagnir frá Landsvirkjun, Orkustofnun, Samtökum iðnaðarins, Þjóðhagsstofnun, Verkamannasambandi Íslands, Verkamannafélaginu Árvakri á Eskifirði, Alþýðusambandi Austurlands, Jakobi Björnssyni, fyrrverandi orkumálastjóra, Sambandi sveitarfélaga í Austurlandskjördæmi, Náttúruverndarsamtökum Íslands, Afli fyrir Austurland, Náttúruverndarsamtökum Austurlands, Ferðafélagi Fljótsdalshéraðs, Fuglaverndarfélagi Íslands, Landvernd, Náttúruverndarsamtökum Vesturlands, STAR, Umhverfisverndarsamtökum Íslands, Náttúruverndarráði, Samtökum útivistarfélaga, Umhverfisvinum, Skarphéðni Þórisyni líffræðingi, Náttúrufræðistofnun Íslands, Kaupfélagi Héraðsbúa, Geir Oddssyni fiski- og auðlindafræðingi, Aðalheiði Jóhannsdóttur lögfræðingi, Náttúruvernd ríkisins,

Þóru Ellen Þórhallsdóttur prófessor, Sambandi dýraverndunarfélaga Íslands, Byggðastofnun, Félagi íslenskra náttúrufræðinga, Skipulagsstofnun, Landmótun, Breiðdalshreppi, Eyþóri Einarssyni grasfræðingi, umhverfisráðuneyti, Guðmundi Sigvaldasyni verkefnastjóra, Rögnvaldi Þorleifssyni, Gíslunni Jóhannsdóttur og frá Önnu Margræti Bjarnadóttur. Þá hefur á annað hundrað bréfa borist nefndinni í tölvupósti.

Nefndinni bárust einnig undirskriftarlistar frá íbúum Fjarðabyggðar og Búða- og Fáskrúðsfjarðarhrepps til stuðnings virkjunarframkvæmdum.

Við mat á framhaldi framkvæmda við Fljótsdalsvirkjun hefur meiri hluti nefndarinnar leitað við að skoða eftirfarandi þætti.

1. Efnahagsmál.

Í greinargerð með þingsályktunartillögum, skýrslu Þjóðhagsstofnunar um þjóðhagsleg áhrif álvers í Reyðarfirði og skýrslu Nýsis kemur fram að Fljótsdalsvirkjun og álver í Reyðarfirði mundu hafa veruleg efnahagsleg áhrif, eins og sjá má af eftirfarandi töflu:

	1999	2010
Hluttur áls í landsframleiðslu	1%	2,2%
Útflutningsverðmæti áls	12%	23–25%
Hlutfall vinnuafls	0,7%	1,0%

Í töflunni eru ótalin margfeldisáhrif af stóriðju. Mannaflaþörf vegna framkvæmdanna samræmist vel þeim stórframkvæmdum sem nú standa yfir og mun ljúka innan eins til tveggja ára. Þannig helst áfram hátt atvinnustig í landinu.

Hjá forstjóra Þjóðhagsstofnunar kom fram á fundi nefndarinnar að sveiflur í áliðnaði á Íslandi hafi verið minni en í öðrum atvinnugreinum, svo sem í sjávarútvegi. Jafnframt kom fram að eftirspurn eftir áli eigi eftir að aukast á heimsmarkaði vegna óska bílaframleiðenda og frá flugvélaíðnaðinum, sbr. umsögn Jakobs Björnssonar, fyrrverandi orkumálastjóra, dags. 22. nóvember 1999.

Niðurstaða meiri hlutans er sú að álver á Reyðarfirði, sem byggt yrði á raforku frá Fljótsdalsvirkjun, mundi auka fjölbreytni í atvinnulífi Íslendinga, einkum þó Austfirðinga, og jafnframt treysta stoðir efnahagslífsins og draga úr efnahagssveiflum hér á landi. Einnig verði haldið áfram þeirri stefnu að nýta endurnýtanlegar auðlindir þjóðarinnar.

2. Búsetuþróun.

Meiri hlutinn telur að virkjun og álver á Austfjörðum muni snúa búsetuþróun í fjórðungi um við. Þar muni verða fólksfjölgun, enda skapast allt að 1.600 ný störf í virkjun, álveri og afleiddum störfum. Meiri hlutinn vekur athygli á afleiddum störfum en á fundi hennar kom fram í máli fulltrúa Landsvirkjunar að fyrirtækið kaupir þjónustu í nágrenni Blönduvirkjunar fyrir um 50 millj. kr. á ári. Þá bendir meiri hlutinn á þau áhrif sem álver í Straumsvík hafði á ýmsar þjónustugreinar og greinar tengdar álverinu í Hafnarfirði. Sömu reynslu hafa Akurnesingar og nærsveitamenn af stóriðju á Grundartanga. Samkvæmt greinargerð með þingsályktunartillögum er reynslan í Norður-Noregi svipuð. Meiri hlutinn telur að uppbygging af þessum toga muni hafa mjög hvetjandi áhrif á einstaklinga fyrir austan og fylla þá bjartsýni á atvinnuuppbyggingu og búsetu á svæðinu.

Þá er þess að geta að Verkamannasamband Íslands ályktaði um virkjunarframkvæmdir á Austurlandi og lagði meðal annars áherslu á að Fljótsdalsvirkjun og álver við Reyðarfjörð

væru án efa áhrifamestu aðgerðir til að vinna gegn þeirri miklu byggðaröskun sem átt hefur sér stað mörg undanfarin ár á Austurlandi. Í sama streng taka ýmis félög, sveitarstjórnir og aðrir aðilar á Austfjörðum.

Byggðastofnun telur innviði byggða samfélagsins á Mið-Austurlandi vera við hættumörk og að stóriðja í Reyðarfirði muni skipta sköpum fyrir áframhaldandi byggð þar. Stóriðja hefur verið á verkefnalista Byggðastofnunar sem liður í byggðaðróun í landinu. Virkjunarframkvæmdir og rekstur álvers við Reyðarfjörð gegnir mikilvægu hlutverki í byggðaðróun.

Þá kom fram í máli margra viðmælenda nefndarinnar frá Austfjörðum að Austfirðingar binda miklar vonir við þessar framkvæmdir. Þeir bentu sérstaklega á að rekstur álvers kynni að hægja á og jafnvel snúa varanlega við þeim búferlaflutningum sem hafa átt sér stað í vaxandi mæli á undanförunum áratugum. Búferlaflutningar geta haft slæm áhrif á mannlíf. Fjölskyldur hafa t.d. þurft að flytja frá ættingjum og vinum, skipta um atvinnu og selja eignir á lágu verði.

3. Náttúrufar.

Nefndin hefur kynnt sér álit umhverfisnefndar um náttúrufar svæðisins og eru þau birt sem fylgiskjöl með nefndarálitinu. Fram kemur í álitum 1. og 2. minni hluta umhverfisnefndar, sem og í greinargerð með þingsályktunartillögunni og fylgigögnum, að enginn vafi leikur á að ýmsir þættir í náttúrufari við Eyjabakka og nágrenni yrðu fyrir verulegu tjóni af virkjun. 1. minni hluti telur að rétt væri að kanna möguleika á því að vernda vatnsföll á svæðinu í því skyni að draga úr náttúruspjöllum. Smáárnar Hafursá, Laugará, Grjótá og Hölkná mundu þá halda rennsli sínu svo að fossar í þeim varðveitist. Þá er í álitum 1. minni hluta lögð áhersla á uppgræðslu og ræktun lands í stað þess sem tapast. Einnig er lögð áhersla á að Landsvirkjun athugi hvort tilbúnir hólmar í lóninu gætu gagnast fuglum á svæðinu og leggi fram áætlun um hvernig brugðist verði við foki af bökkum lónsins. Í álitum 1. og 2. minni hluta er síðan sérstaklega fjallað um hrauka sem eru sérstæð landform sem talin eru eiga sér fáar hliðstæður. Hraukarnir á Eyjabökkum munu hverfa undir vatn ef þar verður stíflað. Hvað líffræðilega fjölbreytni og gróður á Eyjabökkum varðar er sérstaða þess talin felast í mikilli frjósemi hátt til fjalla og hlutfallslega mikilli fjölbreytni þótt sjaldgæfar tegundir séu ekki margar.

Nefndin kallaði fulltrúa Landsvirkjunar aftur á sinn fund til þess að fara nánar yfir álit umhverfisnefndar og til þess að bregðast við gagnrýni á skýrslu Landsvirkjunar sem fram kemur í álitum 2. minni hluta umhverfisnefndar. Fulltrúar Landsvirkjunar skiluðu skriflegum athugasemdum við álit umhverfisnefndar og bentu m.a. á að rannsóknir á gróðurfari á Eyjabakkasvæðinu hafi verið verulegar en ekki tæmandi fremur en aðrar rannsóknir. Hvað varðar ábendingar 2. minni hluta umhverfisnefndar um að bera gróðurfarsrannsóknir á Eyjabakkasvæðinu saman við aðrar sambærilegar rannsóknir á miðhálandi Íslands munu slíkar rannsóknir ekki vera til nema helst í tengslum við aðrar framkvæmdir Landsvirkjunar. Forsendur fyrir slíkum samanburðarrannsóknum séu með öðrum orðum ekki fyrir hendi. Enn fremur segir í umsögn Landsvirkjunar um álit 2. minni hluta umhverfisnefndar:

„Eins og flestum er ljóst felst gildi rannsókna ekki í því hve vísindamenn eru lengi við vettvangsrannsóknir. Það felst á hinn bóginn í því í hverju þær eru fólgna. Staðreyndin er sú að rannsóknir og skýrsla Hjörleifs Guttormssonar og félaga um þriggja ára rannsóknarstörf eru einna markverðustu heimildargögn um náttúrufar á miðhálandi Íslands og það ber að harma að reynt skuli að gera lítið úr þeim. Það kann að vera að vettvangsrannsóknir á Eyjabakkasvæðinu hafi ekki tekið nema 30–35 daga auk rannsókna dr. Ágústs H. Bjarnasonar, sem ýmsir telja hér ekki með. Mörg ár háttar svo til að ekki er unnt að stunda gróðurrann-

sóknir á þessu svæði nema í viku til tíu daga í senn vegna veðurfars og flóða. Alkunna er að rannsóknir sem þessar krefjast hins vegar mikillar úrvinnslu, sem getur tekið marga mánuði.“

Þá kemur fram að krafa 2. minni hluta umhverfisnefndar um plöntuvistfræði og verndunarlíffræði við mat á umhverfisáhrifum muni vera ný af nálinni og ekki verið notuð áður við mat á umhverfisáhrifum.

Landsvirkjun hafnar gagnrýni 2. minni hluta umhverfisnefndar um að eingöngu sé byggt á erlendum rannsóknum varðandi strandrof við miðlunarlón og vísar til þess: „að Landsvirkjun hefur látið gera sérstaka rannsókn á öldurofi við íslensk lón, sbr. skýrslu Almennu verkfræðistofunnar hf.: Miðlun við Norðlingaöldu, athugun á öldurofi, 1997. Einnig má nefna úttekt verkfræðistofunnar Stuðuls og Hönnunar hf. sumarið 1999 á strandrofi miðlunarlóna á Íslandi en þeirri rannsókn er enn ekki lokið. Í rannsókninni voru skoðaðir og mældir upp staðir við Sultartangelón, Hrauneyjalón, Þórisvatn og Stóraversvatn, annars vegar staðir þar sem orðið hafði rof og hins vegar staðir þar sem ekkert rof hafði orðið. Einnig var tekið mið af athugunum RALA á rofi við Blöndulón fram til 1997. Niðurstöður rannsóknanna voru bornar saman við erlendar rannsóknir á rofi við lón og vötn [...]“

Um hættuna á foki úr lónstæðinu segir í greinargerð Landsvirkjunar:

„Í dag er jafn stórt svæði á Eyjabökkum háð uppblæstri og verður við strandlínu á *versta vatnsári* á 50 ára tímabili. Staðreyndin er sú að rofhætta við lónið hefur verið vel rannsökuð og metnir þeir þættir er áhrif hafa á þessa hættu svo sem gerð jarðvegs í strandlínu lóns og halli í strandsvæði lónsins.“

Hvað varðar dýralífsrannsóknir er gagnrýni 2. minni hluta umhverfisnefndar svarað í umsögn Landsvirkjunar með ítarlegri upptalningu á mörgum aðilum er stundað hafa slíkar rannsóknir á svæðinu sl. 20 ár.

Gagnrýni 2. minni hluta umhverfisnefndar á að í skýrslu Landsvirkjunar sé gert lítið úr náttúruverndargildi svæðisins er svarað með tilvísun í mynd 14.1 á bls. 132 í grunnskýrslu Landsvirkjunar þar sem umhverfisþættir eru flokkaðir niður á skýran hátt eftir svæðum umhverfis lónstæðið og mat lagt á einstaka þætti.

Annar minni hluti gerir athugasemdir um áhrif virkjunar á rennsli Lagarfljóts en í umsögn Landsvirkjunar kemur m.a. fram að fyrir liggja ítarlegar rennslisrannsóknir á Lagarfljóti:

„Hvað varðar hæðarsveiflur í Leginum ofan brúar mun virkjunin dempa þær nokkuð og telur Landsvirkjun það af hinu góða fyrir lífríki vatnsins og aðliggjandi lands [...] Varðandi vatnshæð neðan brúar mun virkjun lítil eða engin áhrif hafa þar eð vatnshæð á þessum hluta hefur verið stjórnað með lokum frá Lagarfossvirkjun [...] Eigi nefndarmenn hins vegar við Lagarfljót neðan Egilsstaða verða þar áfram vorflóð, en þau koma aðallega úr dragánum Grímsá og Kelduá.“

Um mótvægisáðgerðir vegna gróðurs er hverfur undir miðlunarlón segir m.a. í umsögn Landsvirkjunar:

„Þar má nefna styrkingu náttúrlægs gróðurs við strönd lónsins og í hólum á lóninu, uppgræðslu rofabarða í Suðurdal, styrkingu Hérðasskógaverkefnis og endurgerð votlendis á uppþurrkuðum svæðum [...] verið reiknað með því í stofnkostnaði mannvirkja að ákveðið hlutfall kostnaðarins standi undir útgjöldum vegna landspjalla. Í tilviki Fljótsdalsvirkjunar hefur svo verið gert til að standa straum af ýmsum hugsanlegum mótvægisáðgerðum.“

Meiri hlutinn tekur í megindráttum undir álit 1. minni hluta umhverfisnefndar.

4. Alþjóðlegar skyldur.

Með framleiðslu léttmálma hér á landi er hægt að framleiða slíka málma með endurnýjanlegum orkugjöfum, sem við ráðum yfir, í stað þess að vísa framleiðslunni til annarra landa

þar sem notuð eru kol, olía eða kjarnorka til raforkuframleiðslu. Mengun af slíkri álframleiðslu er a.m.k. tíföld á við mengun af álframleiðslu úr endurnýjanlegum orkugjöfum. Um þessar mundir rísa álver í Ástralíu og Mósambík þar sem kol og olía verða aðalorkugjafar. Langtímaáhrif af bruna jarðefnaeldsneytis eða kjarnorku geta verið mikil og óbætanleg.

5. Öryggisatriði.

Um það bil 40% af nýtanlegri vatnsorku á Íslandi eru norðan Vatnajökuls. Vatnsaflíð verður ekki virkjað án þess að náttúru landsins verði raskað. Það er jafnframt ábyrgðarhluti að útiloka umræddan virkjunarkost, m.a. af öryggisástæðum. Stærstur hluti raforkuframleiðslu landsmanna fer nú fram á svæði Þjórsár og Tungnaár og telur meiri hlutinn augljóst að það mundi hafa óbætunleg áhrif á þjóðfélagið allt ef sú raforkuframleiðsla eyðilegðist eða skemmdist verulega af völdum náttúruhamfara. Á svæði Þjórsár og Tungnaár eru virk eldfjöll eins og jarðskjálftahrinur í nágrenninu að undanfögnu minna á. Meiri hlutinn telur að virkjun norðan Vatnajökuls dreifi áhættu rafmagnsframleiðslunnar. Sá öryggisþáttur hlýtur að veða þungt.

6. Niðurstaða.

Eftir að hafa farið yfir alla framangreinda þætti er niðurstaða meiri hluta nefndarinnar sú að veigamikil rök mæli með því að haldið verði áfram þeim virkjunarframkvæmdum sem heimilaðar voru með lögum um raforkuver, nr. 60/1981, og hafist var handa við eftir útgáfu virkjunarleyfis árið 1991. Meiri hlutinn telur lagaheimildir fullnægjandi og að ekkert sé því til fyrirstöðu að Landsvirkjun geti haldið áfram virkjunarframkvæmdum í Fljótsdal. Meiri hlutinn vísar einnig til þeirrar meginreglu að lög eru ekki afturvirk og bendir á að í lögum um mat á umhverfisáhrifum, nr. 63/1993, sem sett voru eftir að virkjunarleyfi Fljótsdalsvirkjunar var gefið út, er að finna ákvæði til bráðabirgða þar sem kveðið er á um að framkvæmdir samkvæmt leyfum útgefnum fyrir 1. maí 1994 séu ekki háðar mati á umhverfisáhrifum samkvæmt lögnum.

Meiri hlutinn tekur undir þau sjónarmið sem fram komu á fundum hennar að ætíð verði að líta á manninn sem hluta af náttúrunni og leggur til að tillagan verði **samþykkt** óbreytt.

Alþingi, 11. des. 1999.

Hjálmar Árnason,
form., frsm.

Guðjón Guðmundsson.

Drífa Hjartardóttir.

Jónas Hallgrímsson.

Pétur H. Blöndal.

Sturla D. Þorsteinsson.

Fylgiskjal I.

Álit

um till. til þál. um framhald framkvæmda við Fljótsdalsvirkjun.

Frá 1. minni hluta umhverfisnefndar.

Með bréfi dags. 23. nóvember sl. óskaði iðnaðarnefnd eftir því að umhverfisnefnd tæki til skoðunar umhverfisþátt tillögu til þingsályktunar um framhald framkvæmda við Fljótsdalsvirkjun. Þess var óskað að svar bærst eigi síðar en 6. desember.

Umhverfisnefnd fékk 13 daga frest til að skila iðnaðarnefnd álitinu á umhverfisþætti tillögunnar. 1. minni hluti telur hins vegar rétt að minna á að efnislega tengt mál hefur verið til umfjöllunar í nefndinni en það er tillaga til þingsályktunar um mat á umhverfisáhrifum fyrirhugaðrar Fljótsdalsvirkjunar (þskj. 7, 7. mál) sem vísað var til nefndarinnar 11. október sl. Það mál var áður flutt á 124. löggjafarþingi og var það sent nokkrum fjölda aðila til umsagnar en ekki var lokið við afgreiðslu þess á því þingi. Þá fór nefndin í tveggja daga ferðalag í september sl. ásamt iðnaðarnefnd þar sem fyrirhugað virkjunarsvæði var skoðað og haldinn var fundur með sérfræðingum og hagsmunaaðilum á Austurlandi sem gerðu grein fyrir sjónarmiðum sínum í málinu.

Við umfjöllun sína um málið kallaði nefndin á sinn fund Jón Gunnar Ottósson frá Náttúrufræðistofnun Íslands, Smára Geirsson og Þorvald Jóhannesson frá Sambandi sveitarfélaga í Austurlandskjördæmi en Smári kom einnig sem fulltrúi Fjarðabyggðar á fundinn, Árna Finnsson og Hilmar J. Malmquist frá Náttúruverndarsamtökum Íslands, Einar Rafn Haraldsson frá samtökunum Afl fyrir Austurland, Þórhall Þorsteinsson frá Félagi áhugamanna um verndun Austurlands, Höllu Eiríksdóttur frá Náttúruverndarsamtökum Austurlands, Arnór Benediktsson frá Norður-Héraði, Jóhann F. Þórhallsson og Kristín Bjarnason fyrir Fljótsdalshrepp, Magnús Oddsson frá Ferðamálaráði, Þorgeir Örlygsson, Jón Ingimarsson og Guðjón Axel Guðjónsson frá iðnaðarráðuneyti, Gunnlaugu Einarsdóttur, Sigurð H. Magnússon og Þórólf Antonsson frá Félagi íslenskra náttúrufræðinga, Jóhann Óla Hilmarsson og Ólaf Einarsson frá Fuglaverndarfélagi Íslands, Sigríði Ásgeirsdóttur frá Sambandi dýraverndunarfélaga, Guðmund Malmquist, Bjarka Bragason og Guðmund Guðmundsson frá Byggðastofnun, Helga Torfason, Bryndísi Róbertsdóttur og Eddu Lilju Sveinsdóttur frá Jarðfræðafélagi Íslands, Sigurð Jóhannesson hagfræðing, Geir Oddsson, fiski- og auðlindafræðing, Skarphéðin Þórisson líffræðing, Hákon Aðalsteinsson og Sveinbjörn Björnsson frá Orkustofnun, Garðar Ingvarsson og Magnús Ásgeirsson frá verkefnisstjórn STAR, Steingrím Hermannsson, Gunnar G. Schram, Júlíus Sólnes og Ketil Sigurjónsson frá Umhverfisverndarsamtökum Íslands, Gunnar H. Hjálmarsson og Sigurgeir Þórarinsson frá SAMÚT, Helga Bjarnason, Ragnheiði Ólafsdóttur, Agnar Olsen og Örlyg Þórðarson frá Landsvirkjun, Björn Jóhann Björnsson frá Stuðli, Sigurjón Pál Ísaksson frá Línuhönnun, en tveir þeir síðarnefndu komu sem fulltrúar Landsvirkjunar, Vilhjálmi Þ. Vilhjálmsson og Þórð Skúlason frá Sambandi íslenskra sveitarfélaga, Magnús Jóhannesson, Ingimar Sigurðsson og Kristínu Lindu Árnadóttur frá umhverfisráðuneyti, Ólaf F. Magnússon og Svein Aðalsteinsson frá Umhverfisvinum, Ólöfu Guðnýju Valdimarsdóttur, Kára Kristjánsdóttur, Gísla Má Gíslason

og Eyþór Einarsson frá Náttúruverndarráði, Stefán Thors og Hólmfríði Sigurðardóttur frá Skipulagsstofnun og Þóru Ellen Þórhallsdóttur prófessor.

Nefndin kallaði einnig eftir ýmsum gögnum og fékk erindi frá Sambandi sveitarfélaga í Austurlandskjördæmi, Náttúruverndarsamtökum Íslands, Afli fyrir Austurland, Náttúruverndarsamtökum Austurlands, Ferðafélagi Fljótsdalshéraðs, Fuglaverndarsamtökum Íslands, Náttúruverndarsamtökum Vesturlands, Umhverfisverndarsamtökum Íslands, Náttúruverndarráði, Orkustofnun, Náttúrufræðistofnun Íslands, Geir Oddssyni, Aðalheiði Jóhannsdóttir, Náttúruvernd ríkisins, Þóru Ellen Þórhallsdóttur, Önnu Margréti Bjarnadóttur, Landsvirkjun, Sambandi dýraverndunarfélaga Íslands, Byggðastofnun, Landvernd, Félagi íslenskra náttúrufræðinga, Skipulagsstofnun, Landmótun, Eyþóri Einarssyni og umhverfisráðuneytinu.

Nefndin tók til skoðunar öll gögn sem lögð voru fyrir hana, bæði vegna þessa máls og sem nefndin hafði viðað að sér fyrir ferð umhverfisnefndar og iðnaðarnefndar á Eyjabakka í haust. Lá því fyrir nefndinni mikið af sérfræðiálitum, skýrslum og gögnum með upplýsingum um svæðið. Þá komu fjölmargir gestir á fundi nefndarinnar eins og fram kemur hér að framan, m.a. flest samtök sem tengjast náttúru- og umhverfismálum. Flestir þessara aðila skiludu athugasemdir sínar skriflega og var hjá mörgum um nokkuð ítarlega úttekt að ræða. 1. minni hluti nefndarinnar telur rétt að geta þess að flestir umsagnaraðilar hrósuðu skýrslu Landsvirkjunar fyrir skýrleika og góða framsetningu. Margir fulltrúar náttúruverndar- og umhverfissamtaka lýstu þeirri skoðun sinni að skýrsla Landsvirkjunar væri hlutdræg að því leyti að hún drægi fremur úr áhrifum virkjunar á umhverfið. Umsagnaraðilar voru þó ekki allir á einu máli um gæði skýrslunnar.

Með lögum nr. 60/1981, um raforkuver, veitti Alþingi ríkisstjórninni heimild til að semja við Landsvirkjun um að reisa og reka nokkrar vatnsaflsvirkjanir, þar á meðal Fljótsdalsvirkjun, með allt að 330 MW afli. Á grundvelli þessarar heimildar og heimildar í þágildandi lögum um Landsvirkjun gerðu ríkisstjórn Íslands og Landsvirkjun með sér samning 11. ágúst 1982 um virkjanamál, yfirtöku byggðalína o.fl. Núgildandi lög um Landsvirkjun, nr. 42/1983, voru samþykkt 23. mars 1983. Í 6. gr. laganna er vísað í lög nr. 60/1981, um raforkuver, hvað varðar virkjunarheimildina. Samkvæmt því er Landsvirkjun, sbr. lög um Landsvirkjun og lög um raforkuver heimilað að reisa og reka Fljótsdalsvirkjun með allt að 330 MW afli samkvæmt fyrrnefndum samningi milli ríkisstjórnar Íslands og Landsvirkjunar. Lögformlega hefur Alþingi því veitt heimild sína fyrir Fljótsdalsvirkjun og hún því óumdeild að þessu leyti.

Í 6. gr. laga um Landsvirkjun kemur fram að Landsvirkjun reisi og reki Fljótsdalsvirkjun samkvæmt fyrrgreindum lagaheimildum að fengnu leyfi ráðherra orkumála. Iðnaðarráðherra veitti Landsvirkjun leyfi fyrir Fljótsdalsvirkjun, 210 MW virkjun ásamt aðalorkuveitum, í apríl 1991 skv. 7. gr., sbr. 6. gr. laga um Landsvirkjun. Heimildir til að hefja virkjunarframkvæmdir eru því byggðar á lagalegum grunni og telur 1. minni hluti því að ótvírætt sé að Landsvirkjun hafi leyfi til framkvæmdanna. Þá er rétt að benda á að lagaheimild Landsvirkjunar nær til þess að reisa 330 MW virkjun en leyfi iðnaðarráðherra er fyrir 210 MW virkjun. Virkjunin verður því mun minni en ella hefði getað orðið.

Miklar umræður hafa vaknað um lögmati þess að framkvæmdir við Fljótsdalsvirkjun fari ekki í mat á umhverfisáhrifum samkvæmt lögum um mat á umhverfisáhrifum, nr. 63/1993. Eins og fram hefur komið var Landsvirkjun veitt leyfi til að hefja framkvæmdir við virkjunina árið 1991 og hófust framkvæmdir það ár við vegagerð og sprengingar í gangamunna. Lög um mat á umhverfisáhrifum voru samþykkt í maí 1993. Í lögnum er í bráðabirgðaákvæði II kveðið á um að framkvæmdir samkvæmt leyfum útgefnum fyrir 1. maí 1994 séu ekki háðar mati á umhverfisáhrifum. 1. minni hluti telur ljóst að vegna þessa ákvæðis verði ekki gerð

sú krafa að fram fari mat á umhverfisáhrifum framkvæmdanna, enda var leyfi til framkvæmdanna útgefið tveimur árum fyrir gildistöku laga nr. 63/1993.

Náttúruverndarráð hefur tvívegis veitt samþykki sitt fyrir virkjuninni, fyrst með bréfi dags. 31. mars 1981 og síðar með bréfi dags. 7. febrúar 1991. Skyld var að leita samþykkis Náttúruverndarráðs samkvæmt þágildandi náttúruverndarlögum, nr. 47/1971, fyrir fyrirhuguðum framkvæmdum ef hætta væri á því að landið breytti varanlega um svip, merktum náttúruminum yrði spillt eða hætta væri á mengun lofts og lagar. Leitað var samþykkis að nýju eftir að gerðar voru ákveðnar breytingar við tilhögun við virkjunina og gert ráð fyrir að rennslisgöngum í stað skurða áður. Í bréfi Náttúruverndarráðs frá 1991 segir orðrétt: „Það er skilningur Náttúruverndarráðs að jákvæð umsögn ráðsins (bréf dags. 31. mars 1981) varðandi eldri hugmyndir um virkjun standi enn, þar með talið samþykki við því að leggja Eyjabakka undir vatn. Sú breytta verkhönnun sem hér er verið að óska umsagnar um dregur verulega úr umhverfisáhrifum á heiðinni. Þeir skurðir og stíflur sem eldri hugmyndir gerðu ráð fyrir hefðu efallítið verið til lýta í landslagi og hindrað för manna og skepna um heiðina. Loks er það mikils virði að tjarnir og votlendi á Fljótsdalsheiðinni fái að halda sér.“ 1. minni hluti lítur svo á að ákveðinni sátt hafi verið náð um framkvæmdir. Sú afstaða sem kemur fram í fyrra bréfi Náttúruverndarráðs mun m.a. hafa mótast af því að samkomulag hafði tekist um varanlega verndun Þjorsárvera auk þess sem ráðið taldi sig með þessu stuðla að verndun nokkurra þekktari stórfossa landsins. Ráðið ítrekaði jákvæða afstöðu sína í síðari umsögn sinni og var sérstaklega litið til þess að breytingar á virkjunartilhögun mundu draga verulega úr umhverfisáhrifum fyrirhugaðrar virkjunar en breytingar á upphaflegum áformum leiða til þess að flatarmál lands sem færir undir vatn minnkaði úr 83 km² í 46 km².

Fyrsti minni hluti telur ljóst að gróið og mjög sérstakt land fer undir vatn við virkjunarframkvæmdirnar og fossar hverfa sem eftirsjá er að. Má nefna að hraukar, sem eru sérstæð landform sem eiga sér fáar hliðstæður svo vitað sé, munu hverfa með tilkomu lónsins. Þá hefur því oft verið lýst að Eyjabakkar hafi sérstöðu vegna hæðar sinnar yfir sjávarmáli en Eyjabakkar og Vesturöræfi munu vera hæstu stóru samfelldu gróðurlendin á miðhálandi Íslands. Þá er mikil fossaröð í Jökulsá í Fljótsdal enda fellur áin 600 m á 30 km. Með virkjuninni hverfur jökulvatnið úr farvegi hennar og má búast við að aðeins seinni part sumars, þegar miklar leysingar eru í jöklinum og lónið er orðið fullt, verði rennsli í fossunum að einhverju verulegu marki. Í skýrslu Landsvirkjunar eru á bls. 132 í grófum dráttum tekin saman áhrif á umhverfið á virkjunarsvæðinu. Þar kemur fram að áhrif virkjunarframkvæmda á náttúrufer og friðlýst svæði eða svæði á náttúruminjasrá verða mikil á Eyjabakkasvæðinu. Áhrifin af Sauðárveitu, veitum að vestan, stöðvarhúsi og aðveitu og framkvæmdum neðan virkjunar á þessa þætti verða að jafnaði lítil eða óveruleg að undanskildum áhrifum Sauðárveitu og veitum að vestan sem munu hafa talsverð áhrif á yfirborðsvatn og fossa.

Eins og fram hefur komið eru umsagnaraðilar ekki á einu máli um gæði skýrslu Landsvirkjunar. Kom t.d. fram í máli nokkurra að jarðfræði svæðisins lægi nokkuð ljós fyrir og væri gerð góð skil, en aðrir voru ekki sammála því. Þá kom fram mismunandi mat á gæðum lýsinga og umfangi rannsókna á gróðurfari og dýralífi. 1. minni hluti bendir á að margir þessara aðila vilja friða svæðið og hafa lýst því yfir að þeir séu mótfallnir öllum stórvirkjunum á þessu svæði óháð því hvort umhverfismat á þeim yrði jákvætt eða ekki, þar á meðal virkjun við Kárahnúka.

Rannsóknir hófust á svæðinu vegna virkjunarframkvæmdanna árið 1975 og hafa staðið yfir með hléum síðan. Margir gestir nefndarinnar sem tilheyra náttúru- og umhverfisverndarsamtökum lýstu þeirri skoðun sinni að þeir teldu að frekari rannsókna væri þörf á svæðinu, m.a. með tilliti til gróðurfars, hegðunar dýra og hugsanlegs jarðvegssrofs á bökkum lónsins,

svo og því að meta náttúruverndargildi svæðisins sem heildar. 1. minni hluti telur að lengi megi deila um hvenær svæði teljist vera nægjanlega rannsakað og sjálfsagt yrði alltaf ágreiningur um það. 1. minni hluti telur að þau gögn sem liggja fyrir gefi greinargóða mynd af náttúru svæðisins og gildi þess og telur sig geta á grundvelli þeirra tekið afstöðu til framhalds framkvæmda við Fljótsdalsvirkjun.

Fyrsti minni hluti telur að þó að mikið hafi dregið úr umhverfisspjöllum af völdum virkjunarinnar frá upphaflegum áformum sé nauðsynlegt af hálfu Landsvirkjunar að skoða frekari aðgerðir til mótvægis eða til að draga úr umhverfisspjöllum. Í umsögn Náttúruverndarráðs um breytta útfærslu Fljótsdalsvirkjunar frá 1991 eru gerðar athugasemdir við röskun á vatnsviði ána. Telur 1. minni hluti að kanna megi möguleika á að vernda vatnsföll sem draga úr náttúruspjöllum með því að smáárnar Hafursá, Laugará, Grjótá og Hölkná haldi rennsli sínu svo að fossar í þeim varðveitist. Að mati 1. minni hluta eru margir fallegir fossar í ánum sem eftirsjá er í. Þá er lögð áhersla á uppgræðslu og ræktun lands til mótvægis við það sem tapast. 1. minni hluti telur nauðsynlegt að Landsvirkjun birti áætlun um hvernig það verði gert, svo og að Landsvirkjun athugi hvort tilbúnir hólmar í lóninu gætu gagnast fuglalífi svæðisins. Þá hafa gestir á fundum nefndarinnar látið í ljósi þá skoðun að hætta á foki af bökkum lónsins sé meiri en gert er ráð fyrir í skýrslu Landsvirkjunar, einkum með tilvísun til þess að vatnsborðssveiflur verði mun meiri í fyrirhuguðu Eyjabakkalóni en öðrum lónum á landinu sem rannsökuð hafa verið og vitnað er til í skýrslunni. Telur 1. minni hluti mikilvægt að Landsvirkjun leggi fram áætlun um hvernig brugðist verði við því.

Fulltrúar 1. minni hluta vilja taka fram að þeir styðja það sjónarmið sem kemur fram í greinargerð með tillögunni að tryggja þurfi eftir því sem kostur er eðlilega dreifingu virkjana um landið þannig að virkjað sé utan eldvirkra svæða. Með virkjun Jökulsár í Fljótsdal er skapað visst öryggi fyrir rafmagnsframleiðslu landsmanna því að svæðið er utan þekktra virkra jarðskjálftasvæða.

Þá bendir 1. minni hluti á að í máli sveitarstjórnarmanna á Austurlandi, samtaka íbúa á svæðinu sem styðja virkjunarframkvæmdir á Austurlandi, og fulltrúa Byggðastofnunar á fundum nefndarinnar komu fram verulegar áhyggjur af þróun byggðar á svæðinu. Fram kom að á undanförunum árum hefur fólki fækkað mjög í fjórðungnum. Á undanförunum árum hafi ýmsar ráðstafanir verið gerðar í atvinnumálum til að snúa þróuninni við, en þær hafi ekki dugað til. Var það mat þessara aðila að Fljótsdalsvirkjun og bygging álvers í kjölfarið, að teknu tilliti til margföldunaráhrifa þeirra framkvæmda og reksturs álverksmiðju, væri sú einstaka ráðstöfun sem hefði möguleika á að snúa þróuninni við. Engin önnur áform á vegum t.d. Byggðastofnunar gætu mögulega haft viðlíka jákvæð áhrif á samfélagið á Austurlandi til styrkingar öllum þáttum samfélagsins með tilliti til atvinnu, menningar og mannlífs. Einnig er efnahagslegur ávinningur þjóðarinnar allrar mikill.

Fyrsti minni hluti umhverfisnefndar leggur til að tillagan verði **samþykkt** óbreytt.

Alþingi, 6. des. 1999.

Kristján Pálsson.

Ásta Möller.

Jónas Hallgrímsson.

Gunnar Birgisson.

Fylgiskjal II.

Álit

um till. til þál. um framhald framkvæmda við Fljótsdalsvirkjun.

Frá 2. minni hluta umhverfisnefndar.

Í ljósi þeirrar óvissu sem ríkir um umhverfisáhrif Fljótsdalsvirkjunar telur 2. minni hluti nefndarinnar nauðsynlegt að fram fari mat á umhverfisáhrifum hennar, samkvæmt gildandi lögum, svo að tryggt sé að bestu fánlegu upplýsingar og rannsóknir liggi til grundvallar ákvörðuninni um að virkja Jökulsá í Fljótsdal. Telur 2. minni hluti að skorti á að fullnægjandi rannsóknir séu fyrir hendi. Þá telur hann ekki síður mikilvægt að allri lagaóvissu varðandi framkvæmdirnar verði eytt.

Fyrir liggur þingsályktunartillaga frá iðnaðarráðherra þar sem óskað er eftir pólitískum stuðningi við framhald framkvæmda við Fljótsdalsvirkjun. Tillögunni var vísað til iðnaðarnefndar. Með bréfi dags. 23. nóvember sl. barst umhverfisnefnd ósk iðnaðarnefndar um að nefndin tæki að sér umhverfisþátt tillögu til þingsályktunar um framhald framkvæmda við Fljótsdalsvirkjun. Var þess óskað að svar bærst eigi síðar en 6. desember.

Iðnaðarnefnd hefur falið umhverfisnefnd alfarið vinnu við umhverfisþátt tillögunnar en ætlar sér sjálf að vinna aðra þætti málsins. 2. minni hluti lítur svo á að álit umhverfisnefndar hljóti því að vera hluti af nefndaráliti iðnaðarnefndar þegar hún hefur skoðað málið í heild. Er því gert ráð fyrir að álit umhverfisnefndar verði hluti af áliti iðnaðarnefndar sem fjallar um aðra þætti málsins en verði ekki einungis birt sem fylgiskjal.

1. Málsmeðferð í umhverfisnefnd.

Umhverfisnefnd hefur fengið mjög stuttan tíma til að skila áliti sínu á umhverfisþætti málsins, eða innan við tvær vikur. Að mati 2. minni hluta er slíkur fyrirvari allt of skammur til að hægt sé að vinna málið þannig að fullnægjandi sé. Miklir hagsmunir eru í húfi og því mikilvægt að vandað sé til verks við alla framkvæmd málsins.

Við yfirferð umhverfisnefndar hefur umhverfisþátturinn orðið allskýr en í nokkrum veigamiklum atriðum hefur verið bent á óvissu sem nauðsynlegt er að eyða. Nefndin tók á þessu stigi ekki afstöðu til frummatsskýrslu um álver í Reyðarfirði og fjallaði ekki heldur um umhverfisáhrif háspennulína frá virkjun að fyrirhugaðri verksmiðju eða lagningu lína yfir hálandið frá Bjarnarflagi eða Kröflu. Þá fjallaði nefndin ekki um önnur umhverfisáhrif sem beint eða óbeint kann að leiða af Fljótsdalsvirkjun og starfrækslu álvers á Austurlandi, svo sem virkjun við Kárahnúka eða aðrar framkvæmdir, jafnvel þó að hvatt hafi verið til þess af iðnaðarráðherra í umræðum um málið. Hér er einungis um að kenna tímaskorti.

Við umfjöllun sína um málið kallaði nefndin á sinn fund Jón Gunnar Ottósson frá Náttúrufræðistofnun Íslands, Smára Geirsson og Þorvald Jóhannesson frá Sambandi sveitarfélaga í Austurlandskjördæmi, en Smári kom einnig sem fulltrúi bæjarstjóra Fjarðabyggðar á fundinn, Árna Finnsson og Hilmar J. Malmquist frá Náttúruverndarsamtökum Íslands, Einar Rafn Haraldsson frá samtökunum Afl fyrir Austurland, Þórhall Þorsteinsson frá Félagi áhugamanna um verndun Austurlands, Höllu Eiríksdóttur frá Náttúruverndarsamtökum Austurlands, Arnór Benediktsson frá sveitarstjórn Norður-Héraðs, Jóhann F. Þórhallsson

oddvita og Kristin Bjarnason, lögmann fyrir Fljótsdalshrepp, Magnús Oddsson frá Ferðamálaráði, Þorgeir Örlygsson, Jón Ingimarsson og Guðjón Axel Guðjónsson frá iðnaðarráðuneyti, Gunnlaugu Einaradóttur, Sigurð H. Magnússon og Þórólf Antonsson frá Félagi íslenskra náttúrufræðinga, Jóhann Óla Hilmarsson og Ólaf Einarsson frá Fuglaverndarfélagi Íslands, Sigríði Ásgeirsdóttur frá Sambandi dýraverndunarfélaga, Guðmund Malmquist, Bjarka Bragason og Guðmund Guðmundsson frá Byggðastofnun, Helga Torfason, Bryndísi Róbertsdóttur og Eddu Lilju Sveinsdóttur frá Jarðfræðafélagi Íslands, Sigurð Jóhannesson hagfræðing, Geir Oddsson, fiski- og auðlindafræðing, Skarphéðin Þórisson líffræðing, Hákon Aðalsteinsson og Sveinbjörn Björnsson frá Orkustofnun, Garðar Ingvarsson og Magnús Ásgeirsson frá verkefnisstjórn STAR, Steingrím Hermannsson, Gunnar G. Schram, Júlíus Sólnes og Ketil Sigurjónsson frá Umhverfisverndarsamtökum Íslands, Gunnar H. Hjálmarsson og Sigurgeir Þórarinnsson frá SAMÚT, Helga Bjarnason, Ragnheiði Ólafsdóttur, Agnar Olsen og Örlyg Þórðarson frá Landsvirkjun, Björn Jóhann Björnsson frá Stuðli, Sigurjón Pál Ísaksson frá Línuhönnun, en tveir þeir síðarnefndu komu sem fulltrúar Landsvirkjunar, Vilhjálmi Þ. Vilhjálmsen og Þóroddur Skúlason frá Sambandi íslenskra sveitarfélaga, Magnús Jóhannesson, Ingimar Sigurðsson og Kristínu Lindu Árnadóttur frá umhverfisráðuneyti, Ólaf F. Magnússon og Svein Aðalsteinsson frá Umhverfisvinnum, Ólöfu Guðnýju Valdimarsdóttur, Kára Kristjánsson, Gísli M. Gíslason og Eypör Einarsson frá Náttúruverndarráði, Stefán Thors og Hólmi Friði Sigurðardóttur frá Skipulagsstofnun og Þóru Ellen Þórhallsdóttur prófessor.

Þá hefur nefndin reynt eftir föngum að afla sér sem mestra upplýsinga frá sérfræðingum um skýrslu virkjunaraðila sem er veigamesta fylgiskjal málsins. Nefndin hefur þannig fengið erindi frá Sambandi sveitarfélaga í Austurlandskjördæmi, Náttúruverndarsamtökum Íslands, Afli fyrir Austurland, Náttúruverndarsamtökum Austurlands, Ferðafélagi Fljótsdalshéraðs, Fuglaverndarsamtökum Íslands, Náttúruverndarsamtökum Vesturlands, Umhverfisverndarsamtökum Íslands, Náttúruverndarráði, Orkustofnun, Náttúrufræðistofnun Íslands, Geir Oddssyni, Aðalheiði Jóhannsdóttur, Náttúruvernd ríkisins, Þóru Ellen Þórhallsdóttur, Önnu Margréti Bjarnadóttur, Landsvirkjun, Sambandi dýraverndunarfélaga Íslands, Byggðastofnun, Félagi íslenskra náttúrufræðinga, Skipulagsstofnun, Landmótun, Eypöri Einarssyni og umhverfisráðuneyti.

Þá hafa á annað hundrað bréfa borist til nefndanna í gegnum tölvupóstföng nefndanna.

Vegna tímaskorts var ekki hægt að kalla til fleiri aðila eða leita eftir umsögnum sem skýrt hefðu betur ýmsa grundvallarþætti málsins. Má þar m.a. nefna lagaleg atriði, gróðurfar, dýralíf, mat á arðsemi, m.a. með tilliti til verðmætis lands, náttúru og auðlinda, mat á öðrum nýtingarmöguleikum svæðisins o.fl. Meðal þeirra aðila sem leita hefði þurft til með álit og umsagnir eru óháðir lögfróðir aðilar, m.a. frá Háskóla Íslands, aðilar með sérþekkingu á útreikningum arðsemismats, m.a. frá Þjóðhagsstofnun, Umhverfisstofnun Háskóla Íslands o.fl., og náttúrufræðingar sem rannsakað hafa dýralíf og gróðurfar svæðisins. Þá hefði einnig þurft að kalla til aðila sem hafa afgerandi áhrif á málsmeðferð umhverfisþáttarins. Er þar sérstaklega átt við Norsk Hydro, en yfirlýsingar fyrirtækisins hafa verið misvísandi og gefið tilefni til að fá skorið úr um afstöðu fyrirtækisins til mögulegrar seinkunar framkvæmda við fyrirhugað álver. Svo sem kunnugt er telja íslensk stjórnvöld ekki á það hættandi að vinna málið lengur og betur, hvað þá að hættandi sé á að setja virkjunina í lögformlegt umhverfismat. Nauðsynlegt er að Alþingi fái skýr svör fyrirtækisins um hver sé umhverfisstefna þess, hvaða kröfu það geri til þeirra verkefna sem það tekur þátt í og hversu mikla áhættu fyrirtækið telji felast í því að fresta framkvæmdum þar til lögformlegt umhverfismat hefur farið fram og í hverju slík áhætta sé fólgin. Fram kom í nefndinni ósk um að fá fulltrúa fyrirtækisins á fund

hennar en sökum tímaskorts nefndarinnar við umfjöllun málsins reyndist það ekki unnt. Þá vill 2. minni hluti geta þess að sá stutti tími sem nefndin hafði til að fjalla um málið varð til þess að Landvernd, mikilvægur umsagnaraðili um málið, treysti sér ekki til að koma á fund nefndarinnar eða gefa henni umsögn um málið á þeim stutta tíma sem gefinn var.

Til grundvallar störfum nefndarinnar liggur skýrsla Landsvirkjunar, Fljótsdalsvirkjun, umhverfi og umhverfisáhrif. Eins og fram hefur komið hefur fjöldi gesta, m.a. vísindamenn og sérfræðingar á sviði náttúruverndar, komið til fundar við nefndina. Afstaða gesta umhverfisnefndar var í grófum dráttum tvenns konar, annaðhvort þurfi að koma til mat á umhverfisáhrifum Fljótsdalsvirkjunar samkvæmt gildandi lögum um það efni eða ekki. Lögformlegt umhverfismat er ákveðið ferli sem fram fer samkvæmt lögum um mat á umhverfisáhrifum, nr. 63/1993, þar sem skipulagsstjóri ríkisins metur umhverfisáhrif af ákveðinni framkvæmd, í þessu tilviki virkjunarframkvæmd Landvirkjunar. Hlutur sérfræðinga og almennings í matinu er tryggður og eru athugasemdir þeirra metnar af skipulagsstjóra, en honum er skylt að bregðast við öllum athugasemdum sem berast. Ekki liggur ljóst fyrir hve langan tíma það tæki að láta virkjunarframkvæmdir fara í umhverfismat samkvæmt gildandi lögum en ætla má að það geti tekið 14–16 mánuði.

Af þeim gestum sem komið hafa til fundar við nefndina hafa eftirtaldir lýst stuðningi við að fram fari mat á umhverfisáhrifum samkvæmt gildandi lögum: fulltrúar frá ríkisstofnunum á sviði umhverfismála, þar á meðal Náttúruverndarráð og Náttúruvernd ríkisins, frjáls félagasamtök á sviði umhverfismála, þar á meðal Náttúruverndarsamtök Íslands, Félag áhugamanna um verndun hálendis Austurlands, Umhverfisverndarsamtök Íslands, Umhverfisvinir, Náttúruverndarsamtök Austurlands og Náttúruverndarsamtök Vesturlands, fagfélög á vettvangi umhverfismála, þar á meðal Félag íslenskra náttúrufræðinga, Fuglaverndarfélag Íslands, Samband dýraverndunarfélaga og Jarðfræðafélag Íslands, svo og vísindamenn og sérfræðingar sem komu á fund nefndarinnar, þar á meðal Skarphéðinn Þórisson líffræðingur, Geir Oddsson, fiski- og auðlindafræðingur, og Þóra Ellen Þorvaldsdóttir prófessor.

Aðilar sem hafa lýst sig mótfallna slíku mati eru einungis hagsmunaaðilar á borð við Landsvirkjun, fulltrúar sveitarfélaga á Austurlandi og hagsmunasamtök íbúa á Austurlandi, svo og ráðuneyti iðnaðar- og umhverfismála sem heyra undir ráðherra og geta vart talist hlutlausir aðilar.

2. Lagaóvissa enn fyrir hendi.

Nefndinni barst umsögn frá Aðalheiði Jóhannsdóttur lögfræðingi með lögfræðilegu álitu um málið. Þá liggur einnig fyrir nefndinni kæra Náttúruverndarsamtaka Íslands til Eftirlitstofnunar EFTA ásamt greinargerð. 2. minni hluti telur að álit Aðalheiðar og kæra Náttúruverndarsamtaka Íslands leiði að því ákaflega sterkar líkur að lagaóvissa sé fyrir hendi í málinu. Lög um mat á umhverfisáhrifum, nr. 63/1993, eru byggð á tilskipun ESB um það efni en Íslandi bar í samræmi við skyldur sínar samkvæmt EES-samningnum að innleiða efni hennar í landslög. Ný og endurskoðuð tilskipun um sama efni hefur verið sett og bar Íslandi að lögleiða efni hennar í landsrétt fyrir mars á þessu ári. Það hefur ekki verið gert.

Nefndin fékk á sinn fund skipulagsstjóra ríkisins. Kom fram í máli hans að ekki liggur fyrir deiliskipulag af þeim svæðum sem framkvæmdir við Fljótsdalsvirkjun eru fyrirhugaðar á en hann telur að þær kalli á gerð deiliskipulags, annars vegar fyrir aðkomu- og stöðvarhússvæði og hins vegar fyrir stíflustæði. Þar sem aðal- eða svæðisskipulag er ekki fyrir hendi er unnt að auglýsa deiliskipulagstillögu og ganga frá deiliskipulagi á grundvelli 3. tölul. bráðabirgðaákvæðis skipulags- og byggingarlaga. Skipulagsstofnun verður að samþykka að auglýsa tillögu að deiliskipulagi og að fengnu samþykki hennar fer með auglýsingu og af-

greiðslu deiliskipulagsins skv. 25. gr. skipulags- og byggingarlaga. Liggi staðfest svæðis- skipulag fyrir getur sveitarstjórn auglýst tillögu að deiliskipulagi skv. 25. gr. sömu laga án meðmæla Skipulagsstofnunar. Telur skipulagsstjóri samkvæmt þessu að Fljótsdalshreppur þurfi að leita meðmæla stofnunarinnar vegna auglýsingar deiliskipulagstillögu fyrir aðkomu- og stöðvarhússvæði en Fljótsdalshreppur og Norður-Hérað geti auglýst deiliskipulagstillögu fyrir stíflusvæði á grundvelli svæðisskipulags miðhálandis. Þá lýsti skipulagsstjóri því mati sínu að hann teldi að skv. 36. gr. skipulags- og byggingarlaga þyrfti byggingarleyfi fyrir varanlegum húsbyggingum sem gerðar væru í tengslum við virkjanir, en það ætti m.a. við um stöðvarhús, íbúðarhús, mótuneyti og verkstæði. Þá upplýsti hann að byggingarleyfi væri ekki fyrir húsbyggingum vegna Fljótsdalsvirkjunar. Enn fremur greindi hann frá því að framkvæmdaleyfi fyrir byggingu virkjunarinnar frá sveitarstjórn samkvæmt þágildandi skipulags- og byggingarlögum væru ekki til staðar, að undanskildu leyfi fyrir aðkomugöngum virkjunarinnar. Kom fram hjá skipulagsstjóra að hann teldi að aðrar framkvæmdir við virkjunina sem ekki væru byggingarleyfisskyldar, þar á meðal stíflugerð, vegir, veitur og efnistöskustaðir, væru háðar framkvæmdaleyfi skv. 27. gr. skipulags- og byggingarlaga. Að mati 2. minni hluta styður þetta álit skipulagsstjóra það mat 2. minni hluta að talsverð lagaóvissa sé fyrir hendi í málinu.

Lagaóvissan er fyrst og fremst fólgin í því að þótt gilt virkjunarleyfi sé talið vera fyrir hendi bendi öll rök til þess, m.a. studd af dómafordæmum frá EB-dómstólnum, að fyrir þurfi að liggja öll leyfi lögbærra aðila áður en lagt er í framkvæmdir af þessu tagi og samkvæmt íslenskum lögum séu það virkjunarleyfi og framkvæmdaleyfi samkvæmt skipulags- og byggingarlögum. Sveitarstjórn Fljótsdalshrepps hefur hins vegar ekki gefið út framkvæmdaleyfi og er það staðfest í greinargerð með tillögu iðnaðarráðherra á bls. 9 þar sem segir orðrätt: „Samkvæmt þessu liggur ekki fyrir formlegt samþykki Fljótsdalshrepps fyrir frekari framkvæmdum við Fljótsdalsvirkjun en áður greindum aðkomugöngum.“ Nefndinni vannst ekki tími til að leita eftir lögfræðilegu áliti fleiri aðila, svo sem Lagastofnunar Háskóla Íslands, en það væri æskilegt að mati 2. minni hluta. 2. minni hluti telur enn fremur að úr lagaóvissu verði að greiða og verður vart séð að það verði gert án þess að farin verði dómstólaleiðin.

Þá vill nefndin vekja athygli á því að samvinnunefnd um svæðisskipulag miðhálandis Íslands gerði fyrirvara um lónstærðir á Eyjabakkasvæðinu og aðra tilhögun virkjunar og komst að þeirri niðurstöðu að skynsamlegra væri að virkja við Kárahnúka en Eyjabakka ef á annað borð yrði virkjað á svæðinu. Í greinargerð nefndarinnar segir: „Vegna mikilvægis og sérstöðu Eyjabakkasvæðisins hvað varðar gróðurfar, dýralíf, landslag o.fl. er ástæða til að endurskoða tilhögun virkjunar samkvæmt gildandi lögum. Svæðið hefur einnig mikið gildi fyrir ferðaþjónustuna. Gert er ráð fyrir að skoðaðir verði til hlítar möguleikar á að virkja saman Jökulsá á Brú (Kárahnjúkavirkjun) og Jökulsá í Fljótsdal með þeim hætti að Kárahnúkalón geti nýst sem miðlun fyrir bæði vatnasviðin. Því er gerður fyrirvari um lónstærðir á Eyjabakkasvæðinu og aðra tilhögun virkjunar.“ Þá vill 2. minni hluti taka fram að þetta álit samvinnunefndarinnar var auglýst opinberlega vorið 1997 og síðan staðfest af umhverfisráðherra í maí 1999.

3. Ófullkomið arðsemismat.

Mikil umræða hefur vaknað um arðsemi virkjunarinnar og hafa ýmsir aðilar dregið í efa að virkjunin muni standa undir sér. Raforkuverð liggur ekki fyrir en það er ein af þeim forsendum sem leggja þarf til grundvallar við arðsemismat virkjunarinnar. Samkvæmt upplýsingum sem nefndin hefur fengið hjá Sigurði Jóhannessyni hagfræðingi virðist Landsvirkjun þurfa að selja kw-stundina mun hærra verði en gert er í dag til að virkjunin verði hagkvæm

í rekstri. Þá hefur ekki verið lagt mat á náttúruleg verðmæti sem tapast við framkvæmdirnar. Mat hefur ekki farið fram á því landi, náttúruverðmætum og auðlind sem fórna þarf verði virkjað á svæðinu. Í útreikninga Þjóðhagsstofnunar vegna virkjunarframkvæmdanna vantar umhverfisþáttinn og af þeirri ástæðu er sú aukning þjóðarframleiðslu sem þar er gert ráð fyrir ofmetin sem því nemur. Þá er ljóst að ekki er tekið tillit til verndargildis Eyjabakka en það er mjög hátt að margra mati. 2. minni hluti telur skilyrðislaust að reikna þurfi umhverfisþáttinn inn í hagkvæmnistöður virkjunarinnar, annars sé dæmið ekki reiknað til fullnustu.

Að mati 2. minni hluta hefur alvarleg og málefnaleg gagnrýni komið fram á skýrslu Landsvirkjunar. Sérfræðingar á sviði náttúruvafars hafa lýst þeirri skoðun sinni að þeir telji að framsetning og túlkun gagna í skýrslunni sé virkjunaraðila í hag. 2. minni hluti telur augljóst að skýrslan er skrifuð af mörgum höfundum svo að ekki gæti samræmis í efnislegri meðferð auk þess sem hún ber þess merki að vera ekki skrifuð af líffræðingum, náttúrufræðingum eða vistfræðingum. Þá hefur verið bent á ýmsar rannsóknir, bæði innlendar og erlendar, sem til eru um áhrif virkjanaframkvæmda á dýralíf og náttúruvafar á svæðinu sem ekki er getið í skýrslu Landsvirkjunar. Má þar nefna áfangaskýrslu Náttúrufræðistofnunar Íslands um verndargildi virkjanasvæða, unnin fyrir verkefnisstjórn rammaáætlunar ríkisstjórnarinnar í nóvember 1999, skýrslur um íslenskar rannsóknir á rofi við miðlunarlón og við Lagarfljót vegna vatnsborðsbreytinga (Ásrún Einarisdóttir og Borgþór Magnússon, 1998: Gróðurbreytingar í mólendi við Blöndulón; Borgþór Magnússon 1995: Gróðurbreytingar í mólendi við Blöndulón; Borgþór Magnússon og Ásrún Elmarsdóttir: Frá Blöndulóni að Norðlingaöldu; Sigurður H. Magnússon, Kristbjörn Egilsson og Eyþór Einarsson 1998: Gróðurbreytingar við Lagarfljót 1976–1994; Þóra Ellen Þórhallsdóttir 1994: Áhrif miðlunarlóns á gróður og jarðveg), skýrslu C. Nellemans, I. Vistness og Skarphéðins Þórissonar 1999: *Environmental impacts of the Fljótsdalur and Kárahnjúkar hydro-electric power supply to aluminium smelter by Norsk Hydro in Iceland* og Viðmiðunarreglur um mat á umhverfisáhrifum á heimskautasvæðum útgefnar 1997 af Arctic Environmental Protection Strategy.

4. Athugasemdir við rannsóknarþátt skýrslu Landsvirkjunar.

Gerður hefur verið fjöldi athugasemda við skýrsluna og við það hvernig hún hefur verið unnin. Það álit hefur verið látið í ljós að skýrslan sé áferðarfallæg og einkennist nokkuð af lýsingum á staðháttum en margar rannsóknir vanti til að hægt sé að meta svæðið heildstætt. Sem dæmi má nefna að gróðurhluti skýrslunnar er byggður á um 20 ára gömlum rannsóknum og er tekið fram að enda þótt niðurstöður þeirra standi enn vel fyrir sínu geta þær ekki talist fullnægjandi miðað við þær kröfur sem eðlilegt er að gera til slíkra rannsókna. Hvað varðar gróðurfur hefur einnig verið bent á að einn stærsti annmarki skýrslunnar sé að nær engin tilraun sé gerð til að setja gróður svæðisins í stærra samhengi með því að bera hann saman við gróður annars staðar á hálendinu eða skoða mikilvægi hans í evrópsku eða hnattrænu samhengi. Þá hefur verið bent á að Eyjabakkar séu flæðiengi en engar rannsóknir hafi farið fram sem skilgreina það vistkerfi gróðurs og dýra sem þarna er að finna. Víst er að flæðiengi eru sjaldgæf á miðhálendinu og tilvist þeirra á Eyjabökkum gefur svæðinu sérstöðu. Þá telur 2. minni hluti hæpið að halda því fram að allmargar athuganir hafi verið gerðar á gróðurfari Eyjabakkasvæðisins eins og segir í skýrslu Landsvirkjunar (bls. 66). Þóra Ellen Þórhallsdóttir og fleiri hafa tjáð nefndinni að samkvæmt þeirra upplýsingum hafi grasafræðingar eytt að hámarki um 30 dögum við gagnasöfnun á Eyjabakkasvæðinu vegna virkjanaáforma þar ef frá er talin vinna við gróðurkort sumarið 1976. Þá fékk nefndin þær upplýsingar að Ágúst H. Bjarnason grasafræðingur, sem samkvæmt skýrslu Landsvirkjunar vann að athugunum á Eyjabakkasvæðinu sumarið 1998, hefði aldrei farið inn á Eyjabakkasvæðið heldur gert athug-

anir á Fljótsdalsheiði og við Hölná, Laugará og Grjótá sem ekki eru á vatnasvæði Jökulsár í Fljótsdal heldur renna niður Hrafnkeldsdal. Þá segir Þóra Ellen Þórhallsdóttir um skýrslu Ágústis að hún sé að hluta gagnrýnin úttekt á fyrri rannsóknum, einkum aðferðarfræði þeirra. Niðurstaða hans sé að meginþorri þeirra gróðurlysinga sem til eru af þessu svæði sé almenns eðlis. Gróður á fyrirhuguðu svæði Eyjabakkalóns sé því aðeins þekktur í stærstu megindrátum þar sem fáar eða nær engar nákvæmar athuganir hafi verið gerðar. Þá hafa Þóra Ellen, Náttúruvernd ríkisins og fleiri bent á að litlar sem engar vistfræðirannsóknir hafi verið gerðar á svæðinu. Það álit var einnig látið í ljós við nefndina að skýrsla Landsvirkjunar endurspegli stöðu grasafraeðilegrar þekkingar á Íslandi fyrir 20 árum og hún endurspegli hvorki nútíma þekkingu í plöntuvistfræði né verndunarlíffræði.

Bent hefur verið á það af vísindamönnum sem komið hafa á fund nefndarinnar að í gróðurvinjum á íslenska miðhálandinu, sem samanstendur að mestu af eyðimörk, sé uppspretta fræja sem numið gætu land á auðnunum í kring með breyttum skilyrðum, t.d. minnkandi búfjárbætur, en þessa möguleika er í engu getið í skýrslunni.

Þá hafa athugasemdir verið gerðar við mat á strandrofi í skýrslu Landsvirkjunar. Efasemdir hafa verið látnar í ljós um að líkan sem skýrsluhöfundar vísa til varðandi mat á strandrofi gagnist við íslenskar aðstæður en samkvæmt líkaninu verður strandrof lítið þegar halli lands við ströndina er minni en 7%. Ekki er vitnað til innlendra rannsókna og athugana sem gerðar hafa verið, t.d. við Blöndulón. Þá er ekki vísað í rannsóknir á strandrofi við aðra hluta lónsins þar sem halli er meiri en 7%. Samkvæmt upplýsingum frá Náttúrufræðistofnun Íslands gefa niðurstöðurnar frá Blöndulóni til kynna að strandrof geti verið nokkurt á landi þar sem halli er 7% eða jafnvel minni. Niðurstöður frá Lagarfljóti munu benda í svipaða átt. Einnig hefur verið bent á að vatnsborðssveiflur í lóninu geti verið afar miklar, eða frá 8 km² allt upp í 43 km². Í skýrslunni er aðeins fjallað um aðstæður í meðalári sem er afar villandi því að fókhatta margfaldast ef nokkrir samverkandi umhverfisþættir verða allir hliðstæðir foki í einu. Hvað Eyjabakkalón áhrærir eru það einmitt sömu veðurskilyrði (langvinnir þurrkar) sem skapa hagstæð skilyrði fyrir vindrof og leiða til þess að lágt verður í lóninu. Þá hefur verið bent á að ekki liggi fyrir nægilega miklar rannsóknir á grunnvatnsstöðu til þess að hægt sé að fullyrða að grunnvatnsborð hækki eftir að lónið yrði tekið í notkun. Ljóst er að við Eyjabakkalón gætu fokefni rokið úr gifurlega stóru svæði og þau gætu borist yfir viðáttumikið gróið land norðan lónsins. Slíkt mundi auka verulega rofhættu á því landi og gæti í versta falli sett af stað keðjuverkandi ferli gróður- og jarðvegseyðingar. Hinir sérstöku eiginleikar eldfjallajarðvegs valda því að íslenskur jarðvegur er ákaflega viðkvæmur fyrir rofi, eins og saga gróðureyðingar hér á landi sýnir. Það er einmitt á jarðarsvæðum, eins og á hálandinu, sem minnst má út af bera. Margir af þeim sérfræðingum á sviði náttúrufars sem komið hafa til fundar við nefndina hafa látið í ljós það álit sitt að hugsanlegt sé að skýrslan gefi mjög ranga mynd af rofhættu við lónið, m.a. með hliðsjón af framangreindu.

Sú fullyrðing kemur fram í skýrslu Landsvirkjunar að ekki er talið að breytingar á rennsli Lagarfljóts með tilkomu Fljótsdalsvirkjunar hafi áhrif á gróður meðfram fljótinu. Fulltrúi Náttúrufræðistofnunar Íslands og Eypór Einarsson grasafraeðingur hafa mótmælt þessu og m.a. bent á að rannsóknir sem gerðar hafa verið á gróðri meðfram Lagarfljóti í kjölfar virkjunar við Lagarfoss árið 1975 sýni að gróður hafi breyst verulega, jafnvel þótt vatnsstaða hafi ekki breyst nema um 30 sm. 2. minni hluti vill benda á að þessar rannsóknir eru meðal þeirra sem ekki er vitnað til í skýrslu Landsvirkjunar.

Áburðaráhrifa vorflóða í Jökulsá í Fljótsdal er að engu getið í skýrslunni og því engin afstaða tekin til þess hvaða áhrif það kunni að hafa á gróður meðfram ánni þegar þeirra nýtur

ekki lengur við. Þá er ekki getið um möguleg áhrif á lífríkið í Héraðsflóa þegar framburðar frá jökulánni nýtur ekki lengur við í þeim mæli sem nú er.

Þá hefur sú gagnrýni komið fram að dýralífsþætti skýrslunnar sé mjög áfátt. Sérfræðingar á sviði hreindýrarannsóknna hafa látið í ljós það mat sitt að ekki liggi fyrir nægilegar rannsóknir á fari og hegðun hreindýra á svæðinu. Þá bendir Náttúrufræðistofnun Íslands á að mjög takmarkaðar rannsóknir hafi verið gerðar á dýralífi á Eyjabökkum. Gerðar voru rannsóknir sem stóðu yfir á sumrin 1979–1981 auk einnar viku vinnu sumarið 1975. Að öðru leyti sé um að ræða talningar á gæsum og hreindýrum á Eyjabökkum dagpart á sumri hverju. Hins vegar er í skýrslu Landsvirkjunar talað um að rannsóknir á dýralífi hafi nú staðið yfir í 30 ár. Náttúrufræðistofnun Íslands telur að enginn vafi leiki á hvaða áhrif myndun lóns hefði á dýralíf á Eyjabökkum – dýrin missi búsvæði sín og lendi á hrakhólum. Fullnægjandi vitneskja sé hins vegar ekki til staðar um hvaða áhrif það muni hafa fyrir stofna viðkomandi tegunda, einkum gæsa og hreindýra, en eins og kunnugt er eru Eyjabakkar mikilvægasti fjaðrafellistaður á Íslandi fyrir heiðagæsir og eitt mjög fárra svæða á landinu sem bjóða upp á heppileg skilyrði fyrir stóran hóp fellifugla.

5. Náttúruverndargildi vanmetið.

Það er mat 2. minni hluta nefndarinnar að skýrslan geri beinlínis lítið úr náttúruverndargildi svæðisins og geri ekki grein fyrir því að það land sem þarna tapast verði ekki endurheimt á nokkurn hátt þrátt fyrir hugmyndir um mótvægisáðgerðir. Þær áðgerðir sem skýrslan gerir ráð fyrir til mótvægis eru að mati margra gesta nefndarinnar ófullnægjandi þar sem þær færu fram á láglendi fjarri Eyjabökkum. Þá er á það bent að ekki liggja fyrir nægilegar rannsóknir á því votlendi sem hefur verið endurheimt á landinu síðustu ár svo að ekki er hægt að draga þá ályktun að endurheimt votlendis sé einföld framkvæmd. Náttúruvernd ríkisins er meðal þeirra sem bent hefur á að eyðing votlendis sé eitt mesta umhverfisvandamál á Íslandi. Mjög erfitt er að fá land til að endurheimta votlendi og jafnframt hefur verið bent á að endurheimt votlendis á hálendi sé nánast óframkvæmanleg. Að mati 2. minni hluta nefndarinnar þurfa mótvægisáðgerðirnar að vera stórfelldar en jafnframt að þær séu algerlega ómótaðar þannig að ekki liggi fyrir hvar, hverjar eða hvenær þær verða og þaðan af síður hversu kostnaðarsamar mótvægisáðgerðirnar verði og hver eigi að greiða fyrir þær. Slíkar áðgerðir hafa ekki verið kynntar sem hluti af stofnkostnaði við virkjunina.

6. Aðrir virkjunarkostir.

2. minni hluti telur að aðrir virkjunarkostir hafi ekki verið skoðaðir nægjanlega. Athugasemdir hafa verið gerðar af sérfræðingum sem komið hafa á fund nefndarinnar við framsetningu á öðrum valkostum í skýrslu Landsvirkjunar. Þeir eru settir fram á þann hátt að erfitt er að átta sig á ólíku gildi þeirra og virðast afgreiddir af Landsvirkjun sem óframkvæmanlegir eða lakari kostur en sá sem liggur fyrir. Er 2. minni hluti sammála þeim gestum nefndarinnar sem telja að vega ætti og meta kostina á eins hlutlausan hátt og kostur er, þannig að um raunverulegt val milli ólíkra kosta geti verið að ræða. Komið hefur fram að ýmsir sérfræðingar, þar á meðal sérfræðingar Landsvirkjunar og iðnaðarráðuneytis, álíta að hægt sé að virkja þannig á Eyjabökkum að stíflað sé neðar og þar með hlíft viðkvæmasta svæðinu, sem eru innstu 4–5 km, og aðalvotlendið næst Snæfelli haldi sér þar með. Þessi leið virðist geta verið mun ákjósanlegri út frá náttúruverndarsjónarmiðum og því ber að mati 2. minni hluta nefndarinnar að skoða hana betur. Einnig hefur verið bent á þann kost að hlífa Eyjabökkum að fullu en virkja þess í stað báðar árnar saman við Kárahnúka og leggur 2. minni hluti áherslu á að sá möguleiki verði skoðaður. Það er staðreynd að 1. áfangi álvers á Reyðarfirði

útheimtir meiri orku (40 MW) en Fljótsdalsvirkjun getur látið í té samkvæmt þeim hönnunartillögum sem liggja fyrir. Hefur verið bent á í því samhengi að rétt sé að meta kosti Hraunaveitu meiri, áður en framkvæmdir hefjast, þar sem sú virkjunartilhögun gerir ekki ráð fyrir miklu meiri umhverfisskaða en hlýst af þeirri tilhögun sem er til umræðu. Í því sambandi má geta þess að virkjun við Bjarnarflag, sem talað er um að geti aflað þeirrar viðbótarorku sem þörf er á, yrði á friðlýstu svæði.

7. Alþjóðasamningar.

Þá telur 2. minni hluti nefndarinnar að í 10. kafla skýrslu Landsvirkjunar þar sem m.a. er fjallað um alþjóðlega samninga að mikilvægum atriðum sé sleppt og hefur Náttúrufræðistofnun Íslands einnig vakið athygli á því í umsögn sinni til nefndarinnar. Í kaflanum er fjallað um Ramsar-samninginn um verndun votlendis sem Íslendingar gerðust aðilar að árið 1978, eða þremur árum áður en heimildarlög um Fljótsdalsvirkjun voru samþykkt. Í skýrslunni eru nokkur ákvæði rakin en ýmsu sleppt, m.a. því ákvæði að láta framkvæma mat á umhverfisáhrifum áður en votlendi er breytt eða það eyðilagt. (rec. 1.6, 2.3, 3.1 og 4.10). Þá gerir Náttúrufræðistofnun Íslands einnig athugasemdir við umfjöllun um tvo aðra alþjóðasamninga, annars vegar um Ríó-samninginn um líffræðilega fjölbreytni, en stofnunin telur umfjöllunina mjög takmarkaða og villandi og sá misskilningur komi fram að samningurinn snúist nær eingöngu um hættuna á útrýmingu tegunda. Stofnunin bendir á að hann snúi ekki síður að varðveislu búsvæða og vistkerfa, ekki síst þeirra sem eru í óbyggðum og varði farategundir (sbr. t.d. 7. gr. samningsins og viðauka I). Hins vegar sé um að ræða Bernarsamninginn um verndun villtra plantna og dýra og lífsvæða í Evrópu. Í skýrslunni er því haldið fram að Eyjabakkasvæðið falli ekki undir samninginn sem lífsvæði heiðagæsar. Bendir stofnunin á að í 1. gr. samningsins komi fram að markmið hans sé að vernda villtar plöntur og dýr og náttúruleg búsvæði þeirra, sérstaklega þeirra tegunda og búsvæða sem verða ekki verndaðar sem skyldi nema í samvinnu fleiri ríkja.

Nefndin ræddi um möguleg áhrif virkjunarinnar á ferðamennsku við gesti sína og vill 2. minni hluti benda á það mat SAMÚT, samtaka útivistarfélaga, að ímynd Íslands í augum ferðamanna sé í mikilli hættu komi til þess að virkjað verði á Eyjabökkum. Þá hefur verið bent á möguleg áhrif skaddaðrar ímyndar landsins á viðskiptaaðila Íslendinga erlendis.

8. Sérstaða Eyjabakka.

2. minni hluti nefndarinnar telur mikilvægt að líta til sérstöðu hálendis Íslands þegar tekin er afstaða til þess hvort byggja eigi álver við Reyðarfjörð og virkja í því skyni. Telur hún engan vafa leika á því að hálendið sé náttúrufræðilega mikilvægt á heimsvísu, sem eitt stærsta ósnortna svæði í Vestur-Evrópu. Vegna þessa er nauðsynlegt að meta arðsemi þess að svæðið verði friðað.

Eyjabakkar hafa verið á náttúruvinnjaskrá frá 1978 og hefur verndargildi þeirra verið talið mikið af stofnunum á sviði náttúruverndar. Kemur það mat m.a. fram í samantekt sem gerð var fyrir umhverfisnefnd og iðnaðarnefnd Alþingis á þessu ári af Náttúrufræðistofnun Íslands. Verður stiklað á stóru í þeirri samantekt. Fjallað er um mikið verndargildi einstakra fossa/fossaraðar í Jökulsá í Fljótsdal og það nefnt að um fágætt náttúrufræðilegt sé að ræða. Einnig er nefnd samfelld gróðurþekja sem nær frá Héraðsflóa inn að jökuljöðrum beggja vegna Snæfells en hvergi annars staðar á landinu er að finna sambærilega gróðurhulu frá fjöru til jökla auk þess er getið um að algróið land við jökulsporða á miðhálandinu sé fágætt og því sé verndargildi mikið. Þá er einnig fjallað um sérstöðu Eyjabakka, en hvergi á Íslandi er að finna jafngróið svæði í jafnmikilli hæð yfir sjávarmáli. Stór hluti af svæðinu er flæði-

land en það er mjög sjaldgæft á hálendi og hefur því mikið verndargildi. Þá er þess getið að afar sérstæðir hraukar séu á Eyjabökkum, verndargildi þeirra er óumdeilt enda eru hraukarnir á Eyjabökkum líklega þeir einu sem orðið hafa til við að jökull gekk út á mýrlendi. Hraukarnir á Eyjabökkum munu hverfa undir vatn ef stíflað verður á Eyjabökkum. Hvað líffræðilega fjölbreytni og gróður á Eyjabökkum varðar felst sérstaða þess í mikilli frjósemi hátt til fjalla og hlutfallslega mikilli fjölbreytni þrátt fyrir að sjaldgæfar tegundir séu ekki margar og helst verndargildið hátt vegna gróðurs á hraukum og í flæðilöndum. Verndargildi líffræðilegrar fjölbreytni og fugla er mikið vegna þýðingar Eyjabakka fyrir heiðagæsir og einnig telst svæðið alþjóðlega mikilvægur varpstaður fyrir íslenska álfstafninn en 1–2% hans nýtir Eyjabakka til varps og fæðuöflunar. Álfín og búsvæði hennar njóta auk þess sérstakrar verndar samkvæmt Bernarsáttmálanum. Hvað varðar mikilvægi fyrir einstaka stofna njóta Eyjabakkar sérstöðu þar sem þeir eru mikilvægasti fjaðrafellistaður heiðagæsar á Íslandi og eitt af mjög fáum svæðum hérlandis sem bjóða upp á heppileg skilyrði fyrir stóran hóp fellifugla. Verndargildi þess er því mikið á lands-, Evrópu- og heimsvísu þar sem hátt hlutfall íslenskra heiðagæsa og íslensk-grænlenka heiðagæsastofnsins nýtir svæðið (sbr. Ramsarsamninginn). Mikilvægi Eyjabakka fyrir hreindýrastofninn er einnig mikið enda nýtir stór hluti íslenska hreindýrastofnsins þá til beitar. Að mati stofnunarinnar er erfitt að meta þýðingu svæðisins fyrir stofninn á grundvelli fyrirbyggjandi gagna en verndargildi beitilandsins telur hún talsvert eða mikið.

2. minni hluti nefndarinnar ítrekar það álit sitt að fyrirhugaðar framkvæmdir við Fljótsdalsvirkjun fari í mat á umhverfisáhrifum samkvæmt gildandi lögum.

Alþingi, 6. des. 1999.

Ólafur Örn Haraldsson, form.
Katrín Fjeldsted.

Fylgiskjöl:

Umsögn Náttúruverndarsamtaka Íslands.

Umsögn Náttúruverndarráðs.

Umsögn og skýrsla Náttúrufræðistofnunar Íslands.

Umsögn Geirs Oddssonar.

Umsögn Aðalheiðar Jóhannsdóttur.

Umsögn Náttúruverndar ríkisins.

Umsögn Þóru Ellenar Þórhallsdóttur.

Umsögn Skipulagsstofnunar.

Umsögn Landmótunar.

Umsögn Eyþórs Einarssonar.

Fylgiskjal III.**Umsögn 3. minni hluta umhverfisnefndar.**

(Reykjavík, 6. desember 1999.)

Við undirrituð nefndarmenn í umhverfisnefnd styðjum í einu og öllu álit og niðurstöðu formanns nefndarinnar, Ólafs Arnar Haraldssonar, og Katrínar Fjeldsted er varðar þings-
ályktunartillögu um framhald framkvæmda við Fljótsdalsvirkjun, þskj. 216, 186. mál.

Össur Skarphéðinsson.
Þórunn Sveinbjarnardóttir.
Kolbrún Halldórsdóttir.